

**ƏLAVƏ TƏHSİLİN PROBLEMLƏRİ
ПРОБЛЕМЫ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
PROBLEMS OF ADDITIONAL EDUCATION**

UOT 37.0

Zərifə Vələd qızı Dəmirova

*fizika-riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
ORCID: 0000-0002-0930-221*

**ƏLAVƏ TƏHSİL SİSTEMİNDƏ MÜDAVİMLƏR ÜÇÜN
VIDEODƏRSLƏRİN HAZIRLANMASI**

Зари́фа Вала́д гызы Да́мирова

*доктор философии по физико-математическим наукам, доцент
Азербайджанский Университет Кооперации*

**ПОДГОТОВКА ВИДЕОУРОКОВ ДЛЯ СЛУШАТЕЛЕЙ
СИСТЕМЫ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Zarifa Valad Damirova

*doctor of philosophy in physical and mathematical sciences, associate professor
Azerbaijan University of Cooperation*

**FOR ATTENDANTS IN ADDITIONAL EDUCATION SYSTEM
PREPARATION OF VIDEO LESSONS**

Xülasə. Müasir təhsil sistemi bu gün ənənəvi təhsil metodlarına arxalana bilməz, artıq yeni texnologiyalar çox geniş yayılmışdır. Virtual təhsil mühitində videomühazirələr çox qiymətli təlim aləti hesab olunur. Məhz videolar dinləyicilərdə özlərini sanki mühazirələrdə canlı iştirak etmək hissəsinə yaxın hisslər yaradır. Bundan başqa, videomühazirələr materialın daha yaxşı mənimsənilməsinə şərait yaradır və təlim prosesinin iştirakçılarında özünü-təhsil üçün stimül verir.

Videomühazirələrin yaradılması artıq norma halını almışdır və onların sayı ilbəl artır. Dinləyicilərin şüuruna vizual təsirdən istifadə yeni təhsil texnologiyalarının inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün yeni perspektivlər açır. Qeyd etmək lazımdır ki, videomühazirələr ənənəvi təlimin dialoq mühitinin tam əvəz olunması üçün yaradılmışdır. Eyni zamanda, distant təhsil, təhsilin bu növünü tam əvəz etmək üçün can atmır. Videomühazirələr – təlimin vasitələrindən biridir, onların istifadəsi müxtəlif qavrama tipli dinləyicilərə yeni biliklərə daha effektiv yiyələnmək üçün multisensor təlim mühitinin yaradılmasına kömək edir. Təlim prosesinə videomühazirələrin tətbiqi ixtisasartırma müəssisələrinin müdavimlərinin təliminin yeni mərhələsinə qalxmasına kömək edəcək, əlavə peşə təhsilində İKT-nin tətbiqinin praktik imkanlarını genişləndirəcək.

Açar sözlər: *distant təhsil, videomühazirələr, montaj, interaktiv lövhə, videofraqmentlər, virtual təlim mühiti*

Резюме. Современная система образования сегодня не может опираться на традиционные методы обучения, уже широко распространены новые технологии. В виртуальной среде обучения видеолекции считаются очень ценным средством обучения. Именно видеоролики вызывают у слушателей близкое ощущение того, что они являются живыми участниками лекций. Помимо этого, видеолекции дают возможности для лучшего усвоения материала и дают участникам учебного процесса стимул к самообразованию. Создание видеолекций стало нормой и их количество с каждым годом увеличивается. Использование визуального воздействия на сознание слушателей открывает новые перспективы для разработки и совершенствования новых образовательных технологий. Следует отметить, что видеолекции не созданы для того, чтобы полностью заменить диалоговую среду традиционного

öğürn. V to je vrema dıstansıonnoe obrazovanie ne pretenduet na to, cıtoıy polnoctıyo zamennıy etot vıd ögürnıy. Vıdeolektsıyı yavlyayutsya odnım ız sredstv ögürnıy, ızpolızovanıe kotoryıx pomogayt sozdattı multısenzorınoy sredı ögürnıy slıshatelıy s raznyıy tıpayı vosprıyattıy dlya bolıee effektivnoy usvoenıy novıyı znanıy. Vnedrenıe v ucıbnıy procıss vıdeolektsıyı pomogayt podnyattı na novıyı urovenıy podgotovku studentov ucıreıdıy profesrıonallynoy obrazovanıy, rassırıtı praktıcheskıe vozmoıznostı prımenenıy İKT v dopolnıtelnıy profesrıonallynoy obrazovanıy.

Ключевые слова: dıstansıonnoe ögürnıe, vıdeolektsıyı, montaj,ınteraktıvınoy doska, vıdeofragmentı, vırtualınoy sredı ögürnıy

Summary. The modern education system today cannot rely on traditional education methods, new technologies are already widespread. In a virtual learning environment, video lectures are considered a very valuable learning tool. It is the videos that make listeners feel close to the feeling of being a live participant in the lectures. In addition, video lectures provide opportunities for better mastering of the material and give participants of the training process an incentive for self-education.

The creation of video lectures has become the norm and their number is increasing year by year. The use of visual impact on the minds of listeners opens new perspectives for the development and improvement of new educational technologies. It should be noted that video lectures are not created to completely replace the dialog environment of traditional training. At the same time, distance education does not aspire to completely replace this type of education. Video lectures are one of the means of training, the use of which helps to create a multisensory learning environment for listeners with different perceptual types to acquire new knowledge more effectively. The introduction of video lectures to the training process will help to raise the training of the trainees of vocational training institutions to a new stage, and will expand the practical possibilities of the application of ICT in additional professional education.

Key words: distance education, video lectures, editing, interactive whiteboard, video fragments, virtual learning environment

Müasır təhsılın kompüterləşməsılə yanaşı videonun ıztfadəsi də növbətı dəblı yenılık olmayıb, yenılənmə yolu, fasiləsız təhsıl üçün bır vasıtədır. Videomühazırələr ənənəvi təlım metodları üçün alternativ yaradır. İnfomasıyaların nümayışı üçün kompüterin yaratdııı imkan həm ənənəvi mühazırəni, həm də ıztfarıyı çap nəşrını üstələyır.

Bu cür imkanların fonunda ıztər-ıztəməz videomateriallardan ıztfadə məsələsi ortaya çıxır. Bır şəkil minlərlə sözlərdən ızbarət olduıı kimi, hər hansı bır prosesı göstərən videoklip də minlərlə şəkildən ızbarət olur. Təhsılın əyani formasının dınləyıcıləri mühazırələrdə müəllımləri ilə canlı ünsıyyətdə olmaq imkanına malik olur ki, bu da təlım prosesınə materialın daha yaxşı mənımsənılməsınə kömək edən emosıyalar qatır. Dıstant, qıyabı təhsılın dınləyıcıləri ızə insanlardan, xüsusi halda mühazırəçıdən gələn bu emosıyalardan məhrumdurlar. Ona görə də təlım prosesının ıztfırakçısını öyrənılən predmetın atmosferınə daldırmaq üçün videomühazırələrdən yaxşı sı yoxdur.

Videomühazırələrin tətбіqi praktıkası göstərır ki, onlar təlım prosesının bütün ıztfırakçıları üçün əhəmiyyətli ola bilər:

✓ videomühazırələrin dınləyıcılərınə müxtəlif səbəblərə görə dərs buraxarkən və ya eyni zamanda bır neçə kurs dərsı olarkən əsas və ya əlavə təlım materialı ola bilər. Bununla yanaşı, videomühazırələr sessıyaqabaıı bütün keçılmış materialı təkrarlamaııa imkan verır;

✓ professor-müəllım heyətı üçün videomühazırələr arxiv kimi xıdmət edə bilər. Kursun sonunda mühazırəçı ıztfarıyı vaxt ən qısa zaman sərfı ilə tədrıs və başqa peşəkar məqsədlər üçün materialdan təkrar ıztfadə edə bilər. Videomühazırələr, eyni zamanda, təkcə kursun məzmununu əks etdirməyib, informasiyanın çatdırılmasının kağızla ötürülməsi mümkün olmayan müəllif wskubudur. Bundan başqa, videomühazırələr mühazırəçıyə elmi cəmiyyətdə böyük şöhrət gətırır;

✓ təhsıl müəssısəsi üçün tədrıs planına videomühazırələrin ızteqrasıyası innovasıyaların tətбіqının stimullaşdırılmasına imkan yaradır, eyni zamanda, təhsıl prosesinin ıztfırakçılının gözündə təhsıl müəssısəsinin nüfuzunun artmasına şərait yaradır.

Videomühazırələrin yaradılmasında sonda onun keyfiyyətinə təsir edən iki əsas amili qeyd etmək lazımdır:

✓ müəhazirəyə baxdıqdan sonra dinləyicinin qavramalı olduğu nəzəri materiala uyğun olaraq, müəhazirə aydın, başadüşülən və qavranıla bilməsi üçün sadə olmalıdır;

✓ istifadə olunan videoardıcılıq və düzgün montaj.

Müəhazirə filmi o zaman mükəmməl hesab olunur ki, o aşağıdakı ümumi tələblərə cavab vermiş olsun:

✓ təhsil müəssisəsinin mövcud əlavə peşəkar ixtisasartırma proqramına və əlavə ümuminkəşaf proqramına uyğun olmalıdır. Yəni burada proqramda nəzərdə tutulan məsələlərə baxılmalıdır və proqramda nəzərdə tutulan həcmdə olmalıdır;

✓ həcm cəhətdən çox da böyük olmayan eyni bir mövzuya həsr olunmalıdır. Mövzu filmin nəzərdə tutduğu auditoriyanın təhsil maraqları çərçivəsində kifayət qədər tam açılmalıdır. Bu zaman dinləyicilərin mövzu haqqında ilkin biliklərinin dərəcəsi nəzərə alınmalıdır;

✓ mövzunun açılması ardıcılıqla, mərhələlərlə həyata keçirilir (alt mövzular, epizodlar). Əgər bu alt mövzular mürəkkəbdirsə, ətraflı müzakirə tələb edərsə və hər bir dinləyicinin mənimsəmə dərəcəsini yoxlamaq vacib olarsa, bu zaman məqsədəuyğun olar ki, film bir neçə hissələrə bölünsün və hər bir hissəyə adlar verilsin. Birinci hissə bitdikdən sonra müəhazirəçi filmi dayandıra və videotest vasitəsilə keçilmiş materialın mənimsənilmə dərəcəsini yoxlaya bilər;

✓ elmi nəticələr hazır şəkildə təqdim olunmur. Dinləyicilər öyrənilən materialın açılması ilə tədricən bu nəticələrə gəlirlər. Belə təlim metodu dinləyiciləri aktivləşdirir və düşüncələrinin işləməsinə şərait yaradır.

Elə hallar olur ki, materialın həddindən artıq yüklənməsi səbəbiylə videomüəhazirələrin keyfiyyəti azalır: müəlliflər çalışırlar ki, bir filmdə bir çox məsələlərə baxsınlar. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, videomüəhazirələr bir mövzuya həsr olunmalıdır. Monotonluq tələbləri onun bütün komponentləri üçün saxlanılır: videoepizod üçün, kadr üçün, kompüter faylı üçün, onlar çox yüklənməməlidir. Mövzunun təqdimat tempi yavaş, müəhazirənin bir dəfə baxılmaqla mənimsənilməsi üçün uyğun olmalıdır.

Filmin ifadəlilik vasitələri, yəni planın, videomaterialın seçilməsi, montaj, xüsusi effektlər, multiplikasiya, kadrların kompozisiya-

sı, kaloristik həll və səs sırası – bütün bunlar ona yönəldilməlidir ki, öyrənilən hadisələrdə verilmiş mövzuya aid olan əsas əlamətlər seçilmiş olsun, dinləyicilərə öyrəndikləri mövzunu qavramaqda köməklik etsin.

Bu tələblərin videomüəhazirələrin ayrıca hər bir növü üçün dəqiqləşdirilməsi vacib məsələlərdəndir, ancaq bu halda onlar praktik iş üçün yararlı ola bilər. Əsas məsələ materialın doğru seçilməsindədir, elə etmək lazımdır ki, nəticə yuxarıda göstərilən ümumi tələblərə cavab vermiş olsun. Məlumatlar və mövzular müxtəlif olduğundan onlara uyğun yanaşmalar və emal metodları da müxtəlif olmalıdır. Ona görə də ümumi tələblərə baxmayaraq hər bir videomüəhazirənin metodikası olur.

Təlim prosesində funksional roluna görə videomüəhazirələri şərti olaraq aşağıdakı qruplara bölmək olar:

✓ *giriş müəhazirələri*. Onlar hər bir mövzunun nəzəri hissəsini təşkil edir və zaman etibarilə qısa, lakin məzmunca çox geniş olub, özündə mövzunun açar hissələri göstərilməklə əsas nəzəri və praktik hissələrin xülasəsini birləşdirir ki, buna da xüsusi diqqət yetirmək lazımdır;

✓ *tematik müəhazirələr*. Videomüəhazirələrin bu növü mövzunun dinləyicisinin mənimsəməli olduğu əsas tədris materialı hissəsindən ibarətdir;

✓ *tez-tez verilən suallara cavab*. Bu videomüəhazirələr mövzunun adətən öyrənmək üçün nisbətən çətin olan çox mühüm suallarına diqqəti yönəldir;

✓ *“situasiyalar və şərhlər” sūjetləri* praktik xarakter daşıyır və real hadisələrin təsvirinə əsaslanmışdır;

✓ *kursun təqdimatı* – son zamanlar ortaya çıxan hər hansı bir yeniliyin kütləvi təqdimatı olmalıdır.

Materialın ötürülməsi forması müəllifin qarşıya qoyduğu məqsəd və məsələlərə uyğun olaraq seçilir.

Sənədli videomüəhazirələr. Buraya adi auditoriyalarda yazılmış, dinləyicilər üçün vəsait kimi nəzərdə tutulan ənənəvi müəhazirələri də aid etmək olar. Bu videomüəhazirələrin ən sadə, ən az büdcəli növüdür. Burada ancaq təbaşir və yazı taxtasından istifadə olunur, rejissorluq isə ən sadə planla kifayətlənir: müəhazirəçi – lövhə və əksinə. Öz pedaqoji parametrlərinə

görə bu növ videomühazirələr adətən canlı mü-hazirə və auditoriyalardan geri qalır. Üstün cə-həti isə odur ki, ev şəraitində fərdi istifadəçilərə mühazirəyə bir neçə dəfə baxmağa imkan verir.

Studiya videomühazirələri. Tədris infor-masiyasının audiovizual nümayişinin baxılan janrının inkişafında növbəti addımı distant təhsil institutlarında və mərkəzlərində yazılan ilk mü-hazirələr oldu. Bu mühazirələrdə müəllim-müha-zirəçilər uyğun tematik fonda stol arxasında bütün mühazirə boyu praktik olaraq tərpənməz qalaraq tədris materialını öz danışığını qrafiklər, sxem və şəkillərlə müşayiət etməklə şərh edirlər. Mühazirələrin ssenarilərinin rejissor işləməsi ol-madan videomaterialların minimal kompüter işləməsilə (xətti montaj) çox böyük tamaşaçı nai-liyyəti qazanması onunla izah olunur ki, müəl-limlər özlərini kameranın obyektiv qarşısında fiziki və emosional olaraq çox sərbəst aparırdılar. Qiyabi və distant təhsil sistemində fərdi istifadə məqsədilə nəzərdə tutulan bu mühazirələr danıl-maz əhəmiyyətinə baxmayaraq, təhsil prosesinin iştirakçıları arasında istehzal şəkildə “danışan başlar” adını aldı ki, bu da elə verilmiş mühazirə-lərin əsas çatışmayan cəhəti kimi qeyd olundu.

Multi-mediya texnologiyalarının istifadəsi praktikası bu tip videomühazirələrin hazırlan-masında müəyyən problemlər yaratdı. Əsas çə-tinlik müəllimin kamera qarşısında işləmək bac-arıq və vərdişlərinin olmaması idi. Bundan baş-qa tədris videosunun keyfiyyətinə aşağıdakı müəyyən faktorlar təsir edir: videomühazirəçin-in xarici görünüşünün cazibədar və ya qeyri-cazibədar olması; nitqinin xüsusiyyətləri (arti-kulyasiyanın aydınlığı, təkrarlamlar, nitq qüsurları və s.). Bəlkə də müəllimin dinləyici-lərlə birbaşa rəhbərliyi zamanı bunlar hiss olunmaz dərəcədə azalar, lakin videomateriallarla işləyən zaman çox aydın hiss oluna bilər.

Səhnələşdirilmiş videomühazirələr. Qeyd etmək lazımdır ki, videomühazirələrin xronoloji, dokumental formalarından humanitar, bədii formalarına keçid çox böyük əmək və maliyyə sərfiyyatı tələb edir. Müasir dinləyicilərin tələməsinə psixologiyası nəzərə alınmaqla müəyyən ssenari üzrə videomühazirə-lərin (təkcə mühazirələr konspekti yox) yaradıl-ması üçün mütləq yaradıcı kollektiv lazımdır. Buraya ixtisasçı müəllim, rəssam – dizayner, videomaterialların kompüterdə qeyri-xətti mon-tajı üçün mütəxəssis, rejissor və peşəkar tele-

operator daxil edilir. Ancaq belə halda peşəkar-casına hazırlanmış videomühazirələrə qoyulan potensial imkanları həyata keçirmək olar.

Slyd-mühazirələr. Hazırda təhsil prose-sində icmal xarakterli çap şəkilli videomühazi-rələrlə yanaşı daha sadə 45 dəqiqəlik Slyd mü-hazirələrdən istifadə olunur. Bunlar mühazirəçin-in və ya diktörün kadrarxası səsyazması ilə müşayiət olunan slydların (bir mühazirədə 100-200 slyd) göstərilməsidir. Xüsusi hazırlanmış animasiyalı slydlar mühazirənin qrafik və mətn müşayiətini verir.

Ənənəvi təhsil prosesində verbal kommuni-kativliyin (şifahi ünsiyyətin maddi əlavələri ün-siyyətin qeyri-şifahi vasitələri idi: kinesika (jestlər, mimika, pantomimika), paralingvistik (səsin key-fiyyəti, onun diapazonu, səs tonu), ekstralingvisti-ka (nitqə pauzanın, gülüşün, öskürəyin əlavə olun-ması), proksemika (ünsiyyətin məkan və fəza ilə təşkili), vizual ünsiyyət (gözlərlə kontakt).

Həmsöhbətlərin canlı ünsiyyəti zamanı məlumatın məna kəsb edən məzmunu 7% şifahi sözlərlə, 38% danışanın intonasiyası ilə və 50 %-dən çoxu “informasiya mənbəyi”nin, mühazi-rəçinin mimikası, jestləri ilə ötürülür.

Hər bir insanın emosional əhvalı onun nit-qində ifadəli momentlərin cəmi şəklində - into-nasiyasında, ritmində, tempində, pauzalarda, səsinin yüksəldilməsində və alçaldılmasında gö-rünür. Əsasən auditoriyalarda gedən mühazirə-lərdə mühazirəçinin çap olunmuş tədris vəsaitin-dən qrammatik olaraq düzgün oxuması quru və maraqsız alınır ki, bu da materialın başa düşül-məsini xeyli çətinləşdirir.

Bu çatışmazlığı aradan qaldırmaq üçün ən yaxşı çıxış yolu kadrarxası komponentlərin maksimal dərəcədə canlı danışığ dilinə yaxınlaş-dırılmasıdır, bunun üçün ritorik suallar qoyaraq görünməyən dinləyicilərə bir virtual opponent kimi müraciət etmək lazımdır.

Mühazirəçinin müəyyən şəxsiyyətli səsi, aydın nitqi (müəyyən pauzalar, düzəlişlər, izahatlarla) psixosozial fonun yaradılmasına şərait yaradır ki, bu da qısamüddətli yaddaşdan uzunmüddətli yaddaşa keçməyə səbəb olur.

Didaktik, psixoloji və emosional nöqtəyi-nəzərdən slyd mühazirələrdə mütləq həmsöh-bətin – mühazirəçinin ekranda olması vacibdir, xüsusilə də müəyyən elmi (istehsal, ictimai) konfliktin həll olunması zamanı və ya problemlə vəziyyət yarandıqda.

Bu didaktik tələblər nəzərə alınmaqla əyani və qiyabi təhsil alanlar üçün slayd mühazirələr hazırlayarkən slayd mühazirənin giriş hissəsinə müəllifin və ya mühazirəçinin videostudiyada çəkilən mühazirəsi daxil edilməlidir. Sonralar tədris materialının göstərilməsi üçün MS Power Point redaktor proqramından istifadə olunur. Mühazirəçi yenidən müəyyən prinsipial və ya problemlə məsələlərin həlli üçün ekranda görünür, bu zaman o ekrana verilən materialı şərh eləyir, bir daha isə sonda mühazirələrdə yekunlaşdırma apararkən görünür. Beləliklə, müxtəlif formalı videomühazirələr və videomateriallardan istifadə mövcud proqrama uyğun olmaqla mövzunun nisbətən çətin qavranılan modullarının mənimsənilməsinə və bunun kimi digər məqsədlərə xidmət etməlidir.

Videomühazirələrə qoyulan didaktik tələbləri aşağıdakı kimi göstərmək olar:

Videomühazirələr distant təhsil sistemində təlim vasitələrinə aiddir, burada tədris materialı informasiyanın qəbulunun səsli və baxış kanalları istifadə olunmaqla dinamikada ötürülür.

Təlimin texniki vasitələri ilə təhsil – kurs dinləyiciləri ilə qrup və ya potok məşğələləri zamanı təhsil prosesinin iştirakçılarının fərdi sərbəst işlərini təşkil etmək, distant təhsili təşkil etmək üçün tətbiq olunur. Dinləyicilər videomühazirələrdən ixtiyari zaman qlobal internet xətti vasitəsilə istifadə edə bilərlər.

Videomühazirələrin keyfiyyəti onun məzmunu, quruluşunun və mühazirə növünün təşkilinə qoyulan didaktik tələblərə uyğunluğuna, tədris materialının təqdimatı metodikasından və audiovizual materialın erqonomik qavranmasından asılıdır.

1. Videomühazirələrin məzmunu təhsil müəssisəsinin ixtisasartırma və əlavə ümuminkişaf proqramının əlavə təhsil proqramına uyğun hazırlanmalıdır. Bütün məlumatlar elmi cəhətdən doğru olmalı, düzgün terminologiyalardan istifadə olunmaqla müasir elmi baxışlara uyğun olmalıdır. Mövzunun məzmununun açılması ardıcılıqla, nəzəri hissə nəzərə alınmaqla konkret misallarla, təqdim olunan nəzəri hissənin praktik əhəmiyyəti qeyd olunmaqla həyata keçirilməlidir. Mətn lakonik, qrammatik cəhətdən düzgün olmalıdır.

2. Videomühazirələrin quruluşu. Videomühazirələr aşağıdakı struktur komponentlərinə malik olmalıdır:

✓ **Informasiya bloku** – mühazirənin mövzusu - mühazirəçi haqqında qısa məlumat, şəkilli, təhsil müəssisəsinin adı, yaradılma tarixi;

✓ **Giriş hissəsi** - mühazirəçinin salamlanması; mövzunun adı, verilmiş mövzunun öyrənilməsinin məqsədi və qarşıya qoyulan məsələlər; ixtisasartırma əlavə ümuminkişaf proqramının əlavə peşəkar proqramı çərçivəsində öyrənilən mövzunun yerinin müəyyən edilməsi; təqvim – tematik plan, videomühazirələrə baxmaq üçün dinləyicilərə tövsiyələr;

✓ **Əsas hissə** - mühazirə materialı məşğələnin planına uyğun olaraq mühazirəçinin yerində və məntiqi cəhətdən əsaslandırılmış videogörüntüləri daxil edilməklə videosıralardan istifadə olunmaqla müəyyən ardıcılıqla verilir. Videosıralara tədris filmlərindən fraqmentlər, məşhur alimlərin çıxışları, ekspertlərlə müsahibə, başqa müəllimlərin fikirləri, hadisə və proseslərin nümayiş modelləri (tam miqyaslı, kompüter, grafik, animasiyalı), şəkillər, illüstrasiyalar, grafiklər, cədvəllər, diaqramlar, mətnlərdən sitatlar, əsas anlayışlar və qanunlar, düsturlar və tənliklər və s.

✓ **Son hissə** – nəticələr, videomühazirələrə baxdıqdan sonra dinləyicilərə tövsiyələr, tövsiyə olunan ədəbiyyat, mövzunun daha geniş öyrənilməsi üçün internet-mənbələr, yekun söz.

3. Videomühazirələrin təşkili ekran fəzasının və zamanın rəşional paylanması ilə təyin olunur. Videomühazirələr çox da böyük həcmdə olmayan ancaq bir mövzuya həsr olunmalıdır. Videomühazirələrin optimal davamətmə müddəti 20-25 dəq. olmalıdır, dinləyici bu müddət ərzində aktiv şəkildə informasiyanı qəbul edir və mənimsəyir. Əgər videomühazirələr böyük, mürəkkəb bir mövzuya həsr olunmuşdursa, onda onu müxtəlif hissələrə (videokastlara) elə bölmək lazımdır ki, bu hissələrə ixtiyari vaxt ayrılıqda təkrar baxıla bilsin.

Şəkillərin sayı videomühazirələrin davamətmə müddətindən və onun informasiyalılığından asılıdır. Slaydda nə qədər çox element olarsa, qavrama üçün bir o qədər çox vaxt lazım olur. Bir videomühazirənin davamətmə müddəti 20-25 dəq., qrafik görüntülü və geniş mətnli slaydların sayı isə 8-10-dan artıq olmamalıdır.

Videosıralar və danışılan mətn bir-birinə əks olmamalı, eyni zamanda da bir-birinin eynisi də olmamalıdır. Slaydlarda anlayışlar arasında əlaqələrin, çətin tələffüz olunan terminlərin, statistik və analitik informasiyaların qrafik təsvirləri verilməlidir.

Ekranın əsas hissəsi (75-100%) videosıralara ayrılmalıdır. Mühazirəçinin ekranda görüntüsü məntiqli cəhətdən videomühazirələrin rejissorluğuna və ssenarisinə uyğunlaşdırılmalı və süjetdən asılı olaraq ekran sahəsinin 25%-dən 50%-ə qədər hissəsini tutmalıdır. Mühazirəçinin görüntüsü mütləq informasiya blokunda, girişdə və yekun hissədə verilməlidir.

4. Videomühazirə materialının çatdırılması metodikası məntiqlilik, sübutluq və arqumentlilik prinsiplərinə uyğun olmalıdır.

Çatdırılma tempi asta, mühazirəyə bir dəfə baxmaqla mənimsənilməsinə təmin etməlidir.

Mühazirəçi materialı sərbəst, inandırıcı, kifayət qədər emosional şəkildə çatdırmalı, dinləyicilərlə canlı bağlantı effekti yaratmalıdır. Videosıraların monoton səslərlə müşayiəti materialın qəbulunu və mənimsənilməsinə xeyli azaldır.

Əsas müddələrdə, nəticələrdə və daha əhəmiyyətli informasiyalarda diqqət vizual (şəkillərin böyüdülməsi, bir qədər saxlanması, rənglərlə, çərçivələrlə, şriftin ölçüləri ilə vurğulanması) və audial (səsin intonasiyası, pauzalardan istifadə) olaraq vurğulanır. Baxılan hər bir məsələnin sonunda aralıq, sonda isə yekun nəticələr verilir.

5. Videomühazirələrin qavranılmasının erqonomikliyi mühazirənin tərtibatından, səsli müşayiətinin keyfiyyətindən asılıdır.

Slaydlarda rəng qammasının psixofiziki təsirinin nəzərə alınması vacib məsələlərdəndir: qırmızı rəng nəzər cəlb edir və əsəb sistemini oyadır; narıncı rəng davamlı diqqəti saxlamağa kömək edir, sarı rəng maraqlı yaradır, mavi rəng sakit təfəkkürə uyğundur, bənövşəyi isə diqqəti cəmləşdirir və daxili aktivliyə zəmin yaradır.

Slaydları müxtəlif rənglərlə yükləmək lazım deyil, əgər slaydlardakı mətnlər məsələn, Arial, Helvetica kimi şriftlərlə yazılırsa və hər sətirdə 6 sözdən artıq olmamaqla 5-7 sətirdə yerləşərsə, yəni hər slaydda 36 sözdən artıq olmamaqla, daha effektiv olar. Bir slaydda üç növ şriftdən artıq istifadə olunmamalıdır. Eyni zamanda, slaydlarda 30-dan artıq cədvəl materialından istifadə olunması məsləhət deyil.

Mühazirəçinin arxa planında fon berrəng, tərənəmz olmalıdır ki, dinləyicinin diqqətini çəkməsin. Səs eyni yüksəklikdə, xırıltısız olmalıdır. Mühazirəçinin tələffüzünün çox böyük əhəmiyyəti var, tələffüz aydın, başadüşülən olmalıdır.

Görülən işin qiymətləndirilməsi vizual aparılır, ona görə də montaj prosesində işin həm yekun, həm də aralıq nəticələrinə dəfələrlə baxmaq lazım gəlir. Videofilmin montajında hansı instrumental vasitələrdən istifadə olunmasından asılı olmayaraq bu proses ardıcıl yerinə yetirilmiş bir sıra mərhələlərdən ibarət olur.

Problemin aktuallığı. Təlim prosesinə videomühazirələrin tətbiqi ixtisasartırma müəssisələrinin müdavimlərinin təliminin yeni mərhələsinə qalxmasına kömək edərək, əlavə peşə təhsilində İKT-nin tətbiqinin praktik imkanlarını genişləndirdiyindən aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Videomühazirələrin materialın daha yaxşı mənimsənilməsinə şərait yaradaraq təlim prosesinin iştirakçılara özünütəhsil üçün stimül verməsi diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Videomühazirələrin tətbiqi dinləyicilərin şüuruna vizual təsirdən istifadə etməklə müasir təhsil texnologiyalarının inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün yeni perspektivlər açacaq.

Ədəbiyyat:

1. Видеолекции российских вузов // Сибирский федеральный университет. – URL: <http://tube.sfu-kras.ru/links>.
2. Википедия: Свободная энциклопедия. – URL: <http://ru.wikipedia.org>.
3. Зуев, В.И. Видеолекции как неотъемлемая составная часть электронного обучения / В.И. Зуев, Г.Х. Гатауллина, Е.П. Куркина // Информационные технологии в образовании. – URL: <http://ito.edu.ru/2009/MariyEl/II/II-0-11.html>.
4. Как снимать образовательное видео // ВниманиеТВ. – URL: <http://vnimanietv.ru/blog/2011/09/23/kak-snimat-obrazovatelnoe-video/>.
5. Компьюлента. – URL: <http://www.compulenta.ru/>.
6. Яндекс. Переводчик. – URL: <http://slovari.yandex.ru/>.
7. YouTube Learning. – URL: <http://www.youtube.com/education?b>

E-mail: zarifadamirova@hotmail.com

Rəyçi: ped.elm.dok., prof. H.H. Əhmədov,

Redaksiyaya daxil olub: 19.07.2022.